

Недоступен ни однин перевод.

Пас аз он ки бар тахти шохӣ нишаст,

Шукӯхи Хуросон биёмад ба даст.

Начиби Борвар

Тоҷикон ва форсизабонони Хуросон ҳамчун миллати фарҳангсолор, соҳибхитӣ ва тамаддунофар дар имтидоди таърих ҳамеша сахми басазои ҳудро дар рушди тамоми соҳаҳои давлатдорӣ, зербинои ӯмеа, иқтисод, тичорат, илм, фарҳанг, адабиёт, меъморӣ ва ҳунари гузоштаанд.

Онҳо ҳайри чамъӣ ва салоҳидиди умумимардумиро ба инобат гирифта, ҳама вақт барои хифзи тамомияти арзӣ, густариши адолат, нангу номуси мардум ва барқарории давлати марказӣ мубориза бурдаанд. Мурури кӯтоҳе ба таърихи Афғонистони муосир нишон медиҳад, ки фарҳанги тоҷик нуфузи «файзбор ва шарафосор» [\[1\]](#) дар ташаккули маданият ва зехнияти ҷомеаи кишвари ҳамсоҷ доштааст. Шахрҳои Хирот, Мазори Шариф, Кобул, Зобул, Самангон, Сиистон, Гандаҳор, Кухандиҷ, Чавзгон, Гур, Каписо, Парвон ва Газни, водихои тамаддунофар аз қабилӣ дараи Каён, дараи Панҷшер, дараи Сӯф, дараи Шимолӣ, дараи Соланг, дараи Хинҷону Андароб, дараи Гур, Чордара, дараи Толаву Барфак, Чувайдара, дараи Рогистон, дараи Асмор ва ғайрае, ки ҳамчун маркази тамаддуни мардуми бумӣ кадр афрохтаанд ва дар он ҷо ҳувият ва фарҳанги миллии шакл гирифтааст, ба таври дастаҷамъӣ то аввали асри 20-ум макони зисти тоҷикон будааст.

Як назари иҷмолий ба ин шаҳрҳо ҳақиқатро бармало месозад, ки дар Афғонистон кӣ аксарият аст ва кӣ ақалият? «Офтобро бо доман пӯшонидан намешавад», ки дар шаҳрҳо аксари мардум зиндагӣ мекунад ва тачауи муассисаҳои иқтисодӣ-тиҷоратӣ ва муҳити соҳаи илмӣ-фарҳангӣ сокинони деҳотро дар ҳар кишвари дилхоҳ ба шаҳр ҷалб мекунад ва онҳо бо сарозер шудан ба ин марказҳо фарҳанги шаҳршиноиро имтиҳон мекунанд. Элфингстон, сайёҳ ва низомии англис, вақте ки дар аввали асри 19 ба вилояти Нангархор, ки ҳоло ҳилофи адолати таърихӣ паштуншино ҳисобида мешавад, меояд, эътироф мекунад, ки аз 11 ноҳияи ин вилоят дар 9-тои он тоҷикон сукунат доранд.

Тамоми тадқиқоти таърихӣ, ки аз тарафи пажӯҳишгарони рус ва аврупоӣ то ҳол анҷом дода шудааст, бо тақвия ба далелҳои қавӣ, қовишҳо ва ёдгориҳои таърихӣ, ки дар натиҷаи омӯзиши ҷиддии илмӣ ба даст омадаанд, бар онанд, ки фарҳанги тоҷикон на танҳо дар таъсирпазирӣ ҳалқу мардуми Афғонистон, балки дар пайдоиши ҳалқҳои нав, ки забон ва фарҳанги тоҷиконро эътироф ва ҷуғрапазирӣ, дар он марҳилаи тамаддуноӣ гузаштаанд, саҳмгузор аст. Чунин, ба ин кишти мардум – ҳазораҳо, паштунҳои даризабон шомил мешаванд, ки бо забони дарӣ-форсӣ-тоҷикӣ тақаллум мекунанд ва фарҳанги мардуми таҳҷоиро ҷуғрапазирӣ ҳувиати худ мепазирдоранд. Ҳатто дар зерини таъсири фарҳанги тоҷикӣ ҳалқе дар вилоятҳои Таҳор ва Бадахшон Афғонистон сукунат доранд, ки ҳудро «туркони порсигӯ» меноманд ва созише дар сарҳади ҳувиати бо тоҷикон ба вуҷуд овардаанд.

Тоҷикон давлатҳои муқтабил ва империяи қомилхуқуқ дар ҳудуди Афғонистони имрӯза доштанд, ки империяи Қӯшонӣ аз ҷумлаи онҳо. То соли 90-уми асри гузашта, ҷунин пиндошта мешуд, ки қӯшонӣ қӯҷманҷ будаанд, вале қатибаи Работак, ки ба дасти Қанишка – шӯи қӯшонӣ навишта шудааст ва шарҳи ҳоли ўро дарбар мегирад, як инқилоби илмӣ дар бораи пайдоиши ин сулола зам намуд. Шӯ Қанишка дар қатибаи Работак, ки дар ҷанд қилометрии пойтахти вилояти Самангон – Айбек ва сарҳади вилояти Бағлон ёфта шудааст, аз шаҷараи авлодии худ суҳан қушода, иқро мешавад, ки аз ирки ориёӣ мебошад.

Ин ҳақиқати бебаҳс ва дар тӯли таърих шаклфто аз ҷониби ягон гурӯҳ ва ҳуқумате то ҳоло сарфи назар нашудааст. Ҳарҷанд ки ҳоқимони сулолаҳои вақт меомаданду меафтанд, бо мурури замон зерини таъсири фарҳанги шахсиятсозии ориёӣ қарор мегирифтанд ва марҳилаи қоилии тамаддуноӣ тай менамуданд. Аз сӯи дигар, ин тағйироти ҳувиати бистари таърихӣ ва омили айни ҳа дар пай дошт, зеро қабиланои ӯанубӣ аз шимолу шарқи Ҳинд дар асри 14 ба Хуросон омаданро оғоз қарданд ва ин раванди муҳҷирати иҷборӣ, ки таҳлили таҷзияи он аз мавзӯ берун аст, то ҳоло идома

дорад.

Агар ба таърихи ин кишвар бингарем, аён мегардад, ки тасаллути пурраи забони тоҷикии дарӣ нишонаи доноиву хушёрӣ, бофархангиву пешравӣ дар пешбурди равандҳои иҷтимоӣ арзёбӣ мегардид. Аз ин рӯ, нухбагон ва ашрофзодагони аъли қабила аз гановатмандии ин забони оламшумул, ки иқтидори сарбории маънавии хазорсоларо дошт ва аз Чин то сарҳади Аврупо тавсеа ёфта буд, дар мухити хонавода ва долонҳои дарбор истифода мебуданд. Табиист, ки олудагоҳои зехнияти қабилавиро бо насими фарҳанги созанда ва дунявимадор аз вучудашон зудуда менамуданд. Харчанд дар мактаи замони ҷангро худ баранда буданд (ҷанги дуҷуми афғону англис) ба худ саволхое мармуз мегузаштанд, ба соҳибватани будан ва рисолати раҳбарии худ шакку шубҳа мекарданд:

Мекунам девонагӣ то бар сарам гавго шавад,

Сикка бар зар мезанам, то соҳибаш пайдо шавад. [\[2\]](#)

Агар ба қазияҳои на он қадар дури солҳои 2000-ум тавачҷух намоем, ҳамин тарзи иштибоҳи таърихӣ бо каме тағйирот дар Қобул боз такрор гашт. Раиси ҷумҳури тамомиёӣ ва қомилхуқуқи Афғонистонро «Ҷабҳаи муқовимат» соли 2001 напозирофт, бо муомилаи шубҳанок ҳукуматро ба нафаре ҳавола карданд, ки аслан дар байни мардум ва миёни сахнаи сиёсии кишвар шинохте надошт. Натиҷаи ин муомилот бар зарари манобеи миллии буд.

Сайри такомули таърихӣ бар қовиши мақому мартабаи Хабибуллои Калаконӣ нишон медиҳад, ки ҳукумати қабиласолори амонӣ дар 16-уми январи соли 1929 (суқут 13 октябри 1929) аз дасти ӯ ва ёрони вафодораш ба шикаст мувоҷеҳ шуд. Тилисми шикастнопазири истибдоди анқариб дусад соларо ба боди фано рӯ ба рӯ кард.

Таърихнигорӣи афғонӣ, ки бар усули паштунмеҳварӣ то солҳои 90-уми асри гузашта побарҷо буд, аз шахсияти Хабибуллои Калаконӣ як шахси «иртиҷой» ва «қафмонда» ҷеҳрасозӣ кардаанд (хусусан қитоби тафриқаандоз ва шовинистии «Сақавии дуввум» Афғони Самсур). Ҷунончи муаллифи қитоби «Афғонистон дар масири таърих» М.Губор бо як ҳашми рӯшод ва орь аз ҳақиқати таърихӣ овардааст: «*Хабибуллои Калаконӣ машх ур ба «Бачаи Са*

К
ав» аз шо
х
они мурта
ч
еъ ва бесавод буд, ки тиб
К
и тавтиаи англис
х
о алай
х
и шо
х
и мутара
ккӣ
ва ватанд
ӯ
ст,
г
оз
й
Амонуллохон даст ба ш
ӯ
риш зад ва дар 20
ч
иддии 1307 бо
х
амкории ру
х
ониёни а
ч
ир ва фур
ӯ
хташуда ба дурахшонтарин даврони таърихи мо поён дода, ба
К
удрат расид».

[\[3\]](#)

Ин таърихшиносон, ки имтиёзхӯрони сулолаҳои дурронӣ будаанд, дар мавқеъгирии гайрилмӣ ва дур аз ҳақиқати худ танҳо бар маҳкумияти бечунучарои Хабибулло Калаконӣ ва пешдоварихои козибона така кардаанд, ки ба ақидаи коршиносони муосир ҳилофи тарзу усулҳои мунсифона ва одилонаи таърихшигорӣ мебошад. Хатто падари шеърӣ дарӣ Халилуллои Халилӣ дар мачмӯъ асари хубе, ки тобиши дostonӣ дорад бо номи «Айёре аз Хуросон» навиштааст, вале дар баъзе бахшҳо ишораҳои нораво ва

пойбанди тасвири калишавии шахсияти Хабибуллои Калаконӣ (камбағали барахнопоӣи бесавод, кӯхпаймои богбони ангурфурӯш ва ғ.) будааст.

Ривояти дигаре дар зехни таърихшиносони ростин нисбат ба Хабибуллои Калаконӣ аст, ки аз мактаби олими тавоно Хакназар Назаров маншаъ мегирад. Ин тасвир бар пояи адолати таърихӣ ва бозгӯӣи ҳақиқат аст. Бар асоси ин фарзия, Хабибуллои Калаконӣ сарвари шӯриши дехконӣ мебошад ва пӯшиши мазҳабӣ ба фаъолияти ӯ додан аз рӯи методи муқоисавӣ, вазъи геополитикии он замон ва шароити конкретӣ – таърихӣ раво нест. Сараввал, ӯ пуштивона ва собикаи динӣ надошт, мадрасаи динӣ хатм накарда буд, ба ҳеҷ ваҷх тафаккури динмехвар ва ба доираҳои рухонияти расмӣ ва ғайрирасмӣ ворид набуд. Як низомии часур, корманди миёнаомори давлатӣ ва давлатмадор буд, ки беадолатҳои хонҳои бориқзайӣ ўро водор кард, ки силоҳ ба даст бигирад. Дар амалиётҳои ҷангӣ иштирок меварзид, баръакс дар дастгир кардани дузду роҳзанҳо иштироки фаъол дошт. Аз ҳама муҳим манфиати миллии ҳудро дар қиблаи ҳуҷумҳои қабиласолорӣ дарк мекард ва дар ин росто аз ҳунари басиҷ ва муттаҳид кардани мардум бархӯрдор буд. Муаррих Х.Назаров бо тақя ба рӯзномаву маводи ғании таърихӣ он вақт менигорад, ки вақте ки Хабибулло Калаконӣ бо дехконҳои ҳуд вориди Кобул гашт, мисли қабилҳои вазириву масъудӣ, ки бо амри Нодирхон дар моҳи октябри соли 1929 амал мекарданд, ҷинойт содир накард. Қабилҳои ҷанубӣ на танҳо ҳонаву дар ва ҳатто ҳарамҳои ҳуд Нодирхон, балки сафоратхонаҳои ҳориҷиро талаву тороч карданд, сафири Туркияи он вақт ба ивази ришва ҷон ба саломат бурд.

Дар китоби «Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон» Х.Назаров нусхаи яке аз фармонҳои амири Хабибуллои Калаконӣ дар бораи ривчи илму адаб ва забонамӯзӣ омадааст, ки аз он далолат мекунад, ки ӯ ба рушди маориф бетараф набуд. [\[4\]](#)

Дигар далели росиҳ ва муътамади шахсияти одил, бофарҳанг ва давлатмадор будани подшоҳ Хабибуллои Калаконӣ, муносибати ӯ ба масоили замон буд. Маводи мадракии таърихӣ далолат аз он мекунад, ки дидаҳои ӯ назари танги мафкураи ифротӣ нисбат ба зан набуд, ҳамсари ӯ Бибӣ Сарвари Сангарӣ, Малика Сангарӣ бинти Муҳаммад Хайдар, маликаи Афғонистон дар тамоми сангарҳои набард бо шавҳараш дасту панҷа нарма мекард ва аз ин лиҳоз, таҳаллуси «Сангарӣ» гирифта буд.

Сониан, шоири даризабони умедбахш Начиби Борвар бар нуктаи дигар таъкид меварзад ва менигорад, ки «расму суннати он рӯзгор ҷунин буд, ки агар қасе ба ростӣ ва дурустӣ сифоти айёри надошт, ўро айёр лақаб намонданд. Меғӯянд вақте ки қудратро ба даст овард, ҳохарони Амонуллоҳон дар Арк ба дастӣ ӯ афтоданд. Дар ҳоле ки Амонуллоҳон аз ҷониби Қандаҳор дубора дар талоши сарнагунии Калаконӣ буд, ӯ ҳохарон ва

хонаводаи Амонулло ро вориди масоили сиёсӣ накард. Яке аз наздикони Амонулло ро талбид ва навомиси душманашро бо иззат ба онон таслим кард, аз ин рӯ буд, ки айёр лакаб гирифт.

Ба гуфте:

Ба номуси душман нигоҳе накард,

Бо комуси мардӣ гуноҳе накард.

Аммо бубинед Нодирхон (бо лакаби гаддор) бо Бибӣ Сангарӣ ҳамсари Хабибуллои Калаконӣ чӣ кард? Ёро бо ду духтараш ва писараш Асадулло ба 20 сол зиндони Дехмазанг маҳкум кард, писарашро дар зиндон масмум намуд. Ба ин иқтифо накарда, ёро ба Балх таъбид намуд. Муаллифи ин сатрҳо соли 2004 дар Мазори Шариф таҳқиқот дар ин маврид бурд ва маълум гашт, ки баъд аз таъбид дар маҳаллаи арабнишини шаҳри Мазори Шариф паноҳ бурд ва бинобар меҳри мардумие ки ҳамсараш ва ҳудаш дошт, то охири умр дар ин ҷо паноҳгоҳи амн ёфт. Худ казovat кунед, кӣ бо ҷаҳлу таассуб ҳукуматронӣ мекард ва кӣ бо мутақко бар ақли солим ва оянданигарӣ?

Ба ақидаи афғонистоншиносии шинохтаи тоҷик Косимшо Искандаров киёми Хабибуллои Калаконӣ муқаддима ва пешарт дошт, ки зулму ситами зиёд ва катли оми мардуми шимол, хусусан тоҷику ҳазора дар пай дошт ва ин як навъ воқуниши умумимиллӣ буд дар сатҳи Афғонистони вақт: “Дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX дар ӯдуди 100 ӯзор хонаводаи паштун аз ӯануб ва шарқи Афғонистон ба шимол муъољир карда шуданд. Бо ин роҳ амирон меҳостанд дар шимол таъагоҳи иҷтимоӣ дошта бошанд. Ин дар ӯоле буд, ки ба қавли муаррихин дар ин минтақа ӯ замин ӯои бесоҳиб набуданд ва ноқилин замин ӯои мардуми маъаллӣ, яъне тољикону узбек ӯоро тасарруф менамуданд.

Дар давраи подшоҳии Амонуллохон (1919-1929) “Низомномаи ноқилин” қабул шуд, ки мувофиқи он ӯукумат ӯои маъаллӣ дар шимол уӯдадор шуданд ӯазорон нафар аз

нокилинро пазируфта, онҳоро бо заминҳои обӣ таъмин намоянд. Давлат ба нокилин имтиёзҳои дигари зиёдро пешбинӣ намуд, аз ҷумла барои 12 сол аз пардохти андоз озод карда шуданд. Аз ҷамон давра дар минтақаи васеи шимол, аз Ёирот то Бадахшон минтақаҳои паштуннишин, ба истилоҳ “анклавҳо” ба вуҷуд омаданд, ки имрӯз, мутаассифона ин “анклавҳои” паштуннишин хоса дар вилоятҳои шимолӣ: Форёб, Сари пул, Љузъон, Бағлон ва Кундуз ба пойгоҳҳои аслии толибон ва террористон мубаддал шудаанд.

Ин шӯриш нелъ омили қавмӣ надошт ва тоҷикони дастаҳои Хабибулло бо кумаки қабилҳои паштун тавонистанд Амонуллохонро сарнагун намоянд. Аммо баъзе аз раҳбарони паштун, ба хусус Муҳаммад Нодирхон паштунҳоро бо таблиғоти васеъ, ки ғӯё саркардаи онҳо як «тоҷики пойлӯч» ва «бенасаб» бо номи Бачаи Сақав (онҳо Њабибуллохонро таъқиромез Бачаи Сақав, яъне бачаи обкаш ва ҳукуматашро Сақавӣ номиданд), тахти подшоҳии афғонҳоро ба даст гирифтааст, ба муқобили Ҳукумати Хабибуллох таҳрик намуданд. ^[5]

Зимни таҳқиқот як падидаи умӯмӣ ва маълум ки тахти фишор тақрор ба тақрор дар қитобҳои таърихшигори Афғонистон омадааст, бармало ғашт – ин маълумоти шарҳиҳои Хабибуллои Калаконӣ аст, ки дар асарҳои “Афғонистон дар масири таърих”, “Афғонистон дар панҷи қарни ахир”, “Афғонистон дар аҳди амонӣ” (Воқунишҳои мазаҳӣ ва таҳаввулотӣ иҷтимоӣи замони салтанати Амонуллохон (1919-1929)-и Сензил Навид” омадааст. Чунин тасаввур мешавад, ки ҳама ба умқи масъала ворид нағардида, як ибораву қумлаҳои монандро зери фишори таблиғоти ғустурда дар қитобҳо қоридаанд.

Омили дуввум, ки аз паҷӯиш маълум мегардад, ҳукуматдори вақти Афғонистон дар лаҳзаҳои бӯхронӣ истифода аз иқтидори қангии қабилҳои қанубиро аз Ҳинди Бритониявӣ маҳаки асосӣ ва нуктаи тақяҳои муборизаи худ медонистанд. Дар қитоби Сензил Навид 3 номаи Амонуллохон ва Нодирхон ба қавмҳои танай, қочӣ ва бошандаҳои вилоятҳои қанубӣ зикр шудааст, ки поре аз номаи Амонулло ба қабилҳои қанубиро меҳонам: “Ҳамоно мардуми Қандахор назди ман омаданд ва ғуфтанд, эҳсоси ватандӯстӣ, ғайрат ва афғонӣи онҳо абадан ба эшон иҷоза намеидҳад, ки ба идора қасе монанди Бачаи Сақо ки умрашро ба таҷовуз ба мол ва дорони мардум ба сифати як қотил сипарӣ қардааст, ва ё қасе ки ҳатто афғон (паштун) нест мувофиқат қунанд”.

Тақдири Спитамен, Абӯмуслими Хуросонӣ, Муқаннаъ, Синдбоди Муг, Темурмалик, Восеъ бо Хабибуллои Калаконӣ ба таври аҷиб ба ҳам ғирех меҳӯрад, аз саҳифаҳои дураҳшони мубориза ва қонбозии миллати мо мебошанд. Ҳар яке бар ҳар шаклу воситаи шиноҳти ваъзият барои таъсиси як ҳукумати миллии тоҷикмеҳвар дар Хуросон, Мовароуннаҳр ва вилоятҳои умӯмӣи форсизабонон саъю талоши беандоза қарданд. Ҳосатан аз ниғоҳи замони ва шарту шароит шӯриши Восеъ ва Хабибулло Калаконӣ решапайвандҳое пайдо қардан мумкин аст, ки таҳқиқоти ғустурдаро тақозо меқунад. Ба якҷанд-тои онҳо ишора меқунем: 1) Дарқи манфиатҳои миллий ва дар зери парчами он муқтаҳид қардани мардум; 2) Эҳёи шуури миллий ба қӯтоҳмуддат дар ҳиттаҳои Бохтари қаадим; 3) Таъсис додани давлати мардумӣ бар пояи дарқи иқтидори худӣ; 4) Дехқонҳо ҳамчун қувваи пешоҳанги мубориза, ағар вожаи «деҳқон», «деҳқон» муқародифи қалимаи «тоҷик» будааст, пас ин бардошти таърихӣ дар рафтори ин ду қаҳрамон унсӯри қамағонӣ доштааст; 5) Ҳаммонанд будани баромади иҷтимоӣи қаҳрамонҳо; 6) Қасорати истисноӣи миллий; 7) Айёри ва қавонмардӣ ва ғ. Яке аз омилҳои сар

задани киёми Хабибуллои Калаконӣ боло бурдани молиёт ва андози камаршикан буд, ки дар шӯриши Восеъ ҳам ин омил ба шиддат ба назар мерасад.

Подшохи Афғонистон Хабибулло Калаконӣ, айёре аз Хуросон, чавонмарде, ки футуватро парчами худ доништа ва шинохта буд. Ба гуфти нависандаи тоҷик М.Шукурзода чавонмардӣ ва таъбири дигаре аз ин вожа, айёр дорои се сифати аслист:

1.Саҳо, яъне саховат дар андешаи айёрон ва чавонмардон ба ин маъност, ки инсон аз молу манови рӯзгор он чӣ ба даст оварад, бояд дар роҳи озоиши халқ сарф кунад.

2. Сафо: ин сулук чавонмардро водор ба покизагии ботин менамояд: яъне инсонии вораҷаро зарур аст, калби ҳешро аз хирс ва кина тоза ва тамиз нигоҳ дорад, ва дар ин чода базлу бахшоиш низ сафои ботин махсуб мешавад.

3. Ва ниҳоят: Вафо: тибки ин ойин айёр бояд барои дӯсти ҳақиқӣ ва ҳатто маҷозӣ ҳатто ҷонфида бошад, аз худ бигзарад ва дар масири дӯстӣ аз марғ наҷандешад, ба фармуди орифе порсигӯӣ:

Дар дӯстӣ мулоҳизаи марғу зист нест,

Душман беҳ аз қасе, ки намирад барои дӯст. [\[6\]](#)

Тоҷикон ҳамчун миллати куҳанбунёд ва тамаддунофар ба қавли Хофизи бузург ҷун «булбул ба шоҳи сарв ба гулбонги паҳлавӣ,
меҳонд д

ӯ

ш дарси ма

қ

омоти маънав

ӣ

» рисолати инсонсозӣ, равшанфикрӣ ва талқини ҷавҳари биниши илмандӯзиро ба дигарон манзур мебошад, то ки ҷаҳли мураккаби афкорӣ ва таассуби қамъфети рафторӣ дар ҷомеа бар ақло мусалат нағардад.

Ба ғановатмандии нодири фарҳангӣ ва забонӣ ҳам иқрор буданд ва дар имтидоди таърих ба забони ҳол нуҳбағони паштутабор ҳам,

ки дагдагаи давлатдорӣ доранд, бо ду дасти адаб эътироф кардаанд. Чунончи Махмуди Тарзӣ, андешапардозии миллатгароии афгонӣ бар он аст, ки: «зотан мардуми афгон чун умуман ба кори аскарӣ ва футухоти билоду харбу зарб гирифта буданд, ба корҳои мирзӣ ва тахироти ҳукумати вақт ва фурсат надоштанд ва ҳатто ин корҳоро ор мешумориданд. Китобҳои таҳсили иму адабиёт ҳама ба забони форсӣ ва ё арабӣ буданд. Забони афгонӣ (ҳонда шавад пашту – Н.Ҳ.) ба дараҷаи кифоят аз ин чизҳо саросар маҳрум монда буд» [7]. Амӣрони шинохтаи пашту на танҳо донандаи забони дарӣ, балки ба ин забон васвасаи хунари шоирӣ доштанд ва девон ҳам таълиф кардаанд.

Муаллифи мақолаи «Зехнияти хатарзои толибонӣ ва муомилаи шубҳаноки абаркудратҳо» муътақид аст, ки «нигоҳи толибон ба
зиндаг й нигоҳи
к
афомондаи асримиёнагист, он
х
о талош мекунанд, дар
к
олаби шариати
г
уррои воқасгаро дар
к
арни иттилоотии 21 пешдовар
й
намоянд,
х
ама масъала
х
ои дар т
ӯ
ли 1400 сол пеш ба ву
ч
удомадаро са
х
лу осон пиндоранд. Ин як сароби фиребандаест,
ки мардумро г
ӯ
лу гумро
х
мекунад. Дар барномаи толибон ву
ч
уди зан
х
амчун мав
ч
уди нолозим матра
х
гаштааст. Ба мудирияти ин

ч

анганда

х

ои толиби

х

ирсу молу

ч

он менигаред, аслан мардум дар он

ч

ое надорад

».

Шоир Муҳиби Бориш дар баҳси он ки сарзамини Афғонистонро набояд танҳо як кавм, яъне паштунҳо ҳукуматдорӣ кунанд, чунин ҳитоб карда:

Қабила ҷӣ бошад, ки шохӣ кунад,

Ба қудрат ҷу ояд, табоҳӣ кунад... [\[8\]](#)

Хабибуллои Калаконӣ ба шиноҳти комили ҳудшиносии миллӣ расида буд, ки шоир Н.Борвар ба он ишора дорад:

Пас аз ҳафт карну пас аз солҳо,

Шикастанд занҷиру ишғолҳо.

Тоҷикони Афғонистон фурсати барои ҳадафҳои дигарон мубориза бурданро надоранд. Роҳи асосӣ ва меҳварии онҳо дар ояндаи наздик басиҷ сохтани тамоми мардум бар зидди таҳдиду ҳатарҳои тамаддунӣ мебошад. Муттаҳид шудан дар атрофи раҳбарони асил, ки дар байни аҳоли обрӯву эътибор доранд, боло бурдани ҳудшиносии миллӣ ва тарҳрезии барномаи дарозмуддат барои эҳёи нуфузу макоми шоистаи тоҷикон метавонад роҳи ҳалли казбияи Афғонистон ва сарнавишти ояндаи минтақаро рақам бизанад.

Таърих амалан такрор намешавад, вале чи тавре ки олими рус Ключевский В.О. гуфтааст: «Таърих мураббӣ нест, маҳкумкунанда аст, он тарбия намекунад, чазо медихад» (История не учитель, а надзирательница, она не воспитывает, а только наказывает). [\[9\]](#)

Хамин тарик, бо боварии комил гуфтан лозим аст, ки дурнамои давлатсозии тоҷикон ба оянда раҳнамун сохта шуда, бо тақия ба асолати миллӣ ва қудрати худӣ рушду нумӯ ҳоҳад кард. Тамаддуни шухратёри тоҷик ва форсизабонон тавҷам бо тафаккури миллӣ мавқеи хос дорад, яқсубин ва таблиғгари масири созандаи ҷаҳонбинии илмӣ ва ҳудшиносии миллӣ буда, барои созу барги давлати ояндаи пасотолӣ ва тарбияи инсонии ормонӣ дар Хуросони таърихӣ ва Афғонистон кунун заминаи мусоид фароҳам меоварад.

Дар фарҷоми таҳлилномаи имрӯза ба натиҷае мерасем, ки фарҳанги тоҷик ҷузъи тафаккури мардуми Афғонистон гаштааст, ки нишонаҳои он дар аъмоли зақӣ, рафторӣ, санъат, меъморӣ, ҳайкалтарошӣ, наққошӣ, ҳунари, умуми давлатдорӣ ва ҳувиҷатӣ дида мешавад. Қасе ки китоби нависандаи турк Орхан Памук «Номи ман сурх»-ро мутолиа кардааст, медонад, ки он дар зерӣ таъсири мактаби минатюраи рассомони Хирот, аз ҷумла Қамолӣддин Бехзод эҷод шудааст, ки бори дигар гуфтаҳои моро дар ин робита тасдиқ менамояд.

Аз ин рӯ, бояд бознигарии илмӣ омӯзиши шахсият ва мақоми Хабибуллои Калаконӣ дар таърихи минтақа роҳандозӣ карда шавад;

Шароити шикасти асорати 180 солаи зехниҷати қабилавӣ аз ҷониби ӯ олимона бар усули ҳақиқати таърихӣ пайғирӣ карда шавад;

Барҷаспҳои норавои «бачаи Сако» ва дигар лақабҳои дар матбуот ва паҷӯхишҳои илмӣ ба Хабибуллои Калаконӣ додаанд, ҳазф гардад;

Китобҳои «Сақавии дуввум» ва амсоли он ҳамчун ҳилофи асолати илмӣ ва тафриқаандозӣ маҳкум карда шаванд;

Китоби Латиф Қаримӣ «Яғмои манғалии дуҷум» ба ҳатти кириллӣ баргардон карда шавад;

Бар низоми мардумсолорӣ, айёри ва ҷавонмардӣ дар пешбурди ҳукуматдорӣ ҳамчун унсури қудрати ҳудии Хабибуллои Калаконӣ бо тақия бар пойгоҳи қавии илмӣ-паҷӯхиши мактаби афғонистоншиносии тоҷик ва бар усули бетарафии муарриху таърихнигорӣ таъкид карда шавад.

Умед Назаров,

паҳӯшишгари масоили Афғонистон

бознашр аз рӯзномаи “Ҷумҳурият” аз 26.05.23с.

[1] . Ибора аз Улугзода С. «Восеъ», -Душанбе. – Ирфон. -1968. эзохи муаллиф.

[2] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон. - С.381.

1. Ғубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. С-815

[4] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон, -Душанбе, - 2003, С.381

[5] Ёубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. - С.71.

[7] Афғонистони имрӯз, -Душанбе, 2018. - С.185.

[8] Раҳмон Х. Соярӯшанҳои сарнавишти тоҷикони Афғонистон. «Минбари халқ». №13 (1410).

[9] Ключевский В.О. Афоризмы. //Электронный ресурс: <https://eksmo.ru> . Дата обращения 19.05.23.